

Wstęp

Znakomita większość społeczności ludzkiej w ontogenetycznym życiu funkcjonuje w okresie starości. Ustawicznie wzrasta populacja seniorów w państwach europejskich, także i w Polsce. Stąd też zagadnienie procesu starzenia się, przestrzeni życiowej oraz jakości życia osób w podeszłym wieku jest narastającym problemem w badaniach naukowych oraz polityce społecznej władz rządzących i samorządów terytorialnych. Funkcjonowanie jednostek ludzkich w okresie starości należy analizować i oceniać w dwóch różnych kategoriach – społeczno-emojonalnych i środowiskowych. W kategorii pomyślnej jakości starzenia się następuje międzypokoleniowe współdziałanie, wielostronna aktywność tworząca więzi w grupach ludzkich, utrwalająca ciągłość kulturową, socjalizacyjną i edukacyjną. Druga grupa zbiorowości seniorów przeżywa dysfunkcje z rodziną prokreacji dorosłych własnych dzieci, ekonomiczne problemy codziennego życia, bezużyteczność społeczną, poczucie osamotnienia, brak aktywności biosocjokulturowej, niepełnosprawność życiową. Przestrzeń życiowa funkcjonowania tej grupy osób w podeszłym wieku jest zarówno w sferze psychicznej, jak i społecznej negatywnie oceniana.

Istnieje konieczność zmiany postaw różnych grup społecznych i całego społeczeństwa wobec osób w starczym wieku. Stąd też wzrasta potrzeba w edukacji szkolnej i pozaszkolnej kształtowania elementów kultury pedagogicznej, w której będą zawarte treści dotyczące funkcji optymalizujących przestrzeń życiową seniorów. Wychowanie do starości z pewnością eliminować będzie w kulturze społecznej stygmatyzację i mity, które poniżają podmiotowość, godność i egzystencjonalność jednostek starzejących się. Ponadto, jak słusznie dowodzi A. Chabior¹, kształtowanie kultury wychowania do starości ograniczać będzie narastający współcześnie proces defamilizacji opieki i wsparcia seniorów. Proces ten powoduje niekorzystne zjawisko przeniesienia obowiązku rodziny prokreacji na inne, pozarodzinne formy działań wspierające funkcjonowanie osób starszych. W Polsce istnieją różne instytucje opiekuńcze, społeczne, rehabilitacyjne, medyczne, wspomagające życie i funkcjonowanie osób w podeszłym wieku. Należy jednak wyrazić pogląd, iż działalność tych placówek, stowarzyszeń i organizacji sformalizowanych dla seniorów jest często pozorna, uboga w realizowanych formach, ograniczona w swych założonych funkcjach. Współczesne

¹ A. Chabior, *Wspomaganie procesu pomyślnego starzenia się u ludzi starych. Między powinnością a profesją*, Kraków 2017.

i przyszłe lata wymagać będą potrzeby dynamicznego rozwoju wielostronnych działań samorządów terytorialnych do tworzenia systemowej, organizacyjnie sprawnej opieki, aktywności, wsparcia psychicznego i ekonomicznego, społecznego, międzypokoleniowego współdziałania i podmiotowej roli seniorów.

Współcześnie w polityce rządowej i terytorialnej dominują obszary zainteresowań i działań, głównie w sferze rozwoju gospodarczego, technologicznego, obronności, natomiast drugorzędnie, a nawet marginalnie traktowana jest polityka senioralna. Ograniczone są funkcje polityki administracyjnej w tworzeniu bazy rekreacyjnej, rehabilitacyjnej, sportowej dla wielostronnej aktywności seniorów w celu zaspokojenia ich potrzeb społecznych, fizycznych i psychicznych. Dysfunkcja zadań polityki senioralnej powoduje bezczynność, brak aktywności, izolację społeczną i pogłębiające się z wiekiem psychiczne i fizyczne osamotnienie.

Przestrzeń życiowa, przede wszystkim w sferze społeczno-emocjonalnego funkcjonowania osób w podeszłym wieku, uwarunkowana jest komponentami żywotnymi, którymi są:

- wiek życia w okresie starości. Pierwszy okres starości (60-70 lat) charakteryzuje się aktywnością zawodową, społeczną, fizyczną, intelektualną. Sprawność tej grupy osób przejawiana jest z dużą pomyślnością w różnych sytuacjach żywotnych. Tworzą one korzystne więzi emocjonalne i społeczne w zbiorowościach rodzinnych, grupach środowiska lokalnego, w organizacjach, klubach i stowarzyszeniach. Znakomita większość osób funkcjonujących w pierwszym okresie starości nie odczuwa psychicznej izolacji i procesu starzenia się organizmu.

Ubożenie przestrzeni życiowej i jakości funkcjonowania widoczne jest u osób w trzecim okresie starości (po 80. roku życia). Grupa seniorów w tym wieku odczuwa ograniczenie kondycji fizycznej, psychicznej, znaczne obniżenie pozycji społecznej, ekonomicznej i poczucia użyteczności. W tej społeczności wiekowej występuje w coraz większym stopniu samotność fizyczna i osamotnienie psychiczne, pojawia się także wielochorobowość.

- środowisko zamieszkania. Może być ono komponentem różnicującym przestrzeń życiową osób w podeszłym wieku. Seniorzy w środowisku miejskim mają większe możliwości rozwoju zainteresowań, zaspokajania potrzeb społecznych, kulturowych, psychicznych. Zwiększone są obszary kontaktów i relacji międzyludzkich poprzez uczestnictwo w klubach seniora, Uniwersytecie Trzeciego Wieku, Centrach Aktywizacji Seniora. Jakość stanu zdrowia podtrzymywana jest poprzez realizację programów profilaktyczno-leczniczych. W środowisku wiejskim społeczno-emocjonalne funkcjonowanie seniorów jest często ubogie. Przyczyną niskiej jakości życia jest wykluczenie komunikacyjne, ograniczona dostępność do służby zdrowia, osamotnienie społeczne (migracja młodzieży i dorosłej

części społeczeństwa wiejskiego do dużych miast), izolacja w obszarze życia społecznego, kulturowego i rodzinnego.

– stan zdrowia. Dobry stan zdrowia w wieku starszym stanowi istotny paradygmat społeczno-kulturowej aktywności, przejawiania satysfakcji i użyteczności życiowej. Umożliwia realizację założonych celów życiowych, które przynosi psychiczne zadowolenie, samodzielność funkcjonalną, wielostronne kontakty społeczne, atrakcyjne organizowanie czasu wolnego.

Degradacyjny stan zdrowia osób w podeszłym wieku znacznie obniża jakość życia. Doświadczanie chorób przewlekłych powoduje pesymistyczne nastawienie do starości. Pesymizm ogranicza kontakty społeczne z rodziną, ze środowiskiem społecznym, tworzy poczucie izolacji psychicznej. W okresie późnej starości utrata zdrowia powoduje eliminowanie sprawności fizycznej i psychicznej, ograniczając przestrzeń życiową funkcjonowania chorych osób.

Do innych komponentów przestrzeni życiowej i jakości pomyślnego starzenia się należy aktywność osób w podeszłym wieku. Wielostronna aktywność twórcza, kulturowa, intelektualna, społeczna i fizyczna z jednej strony opóźnia proces starzenia się, z drugiej strony tworzy więzi emocjonalne i społeczne, eliminując poczucie osamotnienia i samotności, wzrasta ich podmiotowość, poczucie własnej wartości i użyteczności.

Brak aktywności seniorów powoduje niekorzystny stan jakości funkcjonowania i ich życia. Odczuwają izolację społeczną i psychiczną, są bierni wobec różnych sytuacji rodzinnych i środowiskowych, negatywnie oceniają okres życia starości, tracą własną niezależność, ograniczają kontakty społeczne. Konsekwencją tych zachowań jest narastanie poczucia osamotnienia.

W treściach opracowania monograficznego uwagę koncentruję na przestrzeni życiowej osób w podeszłym wieku w społecznym i emocjonalnym środowisku rodzinnym prokreacji własnych, dorosłych dzieci.

Rodzina, mimo wielu kryzysowych sytuacji funkcjonalnych, stanowi dla jej członków, szczególnie dla osób żyjących w okresie starości, grupę społeczną, w której utrwalone są więzi emocjonalne, bliskie relacje oparte na pokrewieństwie, wzajemnej miłości i długotrwałej wspólnocie. Osoby w różnym okresie starości potrzebują kontaktów społecznych, emocjonalnych i fizycznych z rodziną. Dzięki niej mogą zaspokajać swoje potrzeby biosocjopsychiczne.

Duże znaczenie, obok rodziny, w jakości funkcjonowania zbiorowości jednostek w okresie życia w starości ma środowisko lokalne. Aktywność kreowana dla osób w podeszłym wieku przez różne podmioty funkcjonujące w środowisku społecznym stanowi istotny obszar podejmowanych działań, które rozszerzają przestrzeń życiową i pomyślność jakości społecznej i emocjonalnej seniorów.

Przedstawione w opracowaniu monograficznym treści stanowić mogą pewne źródło do dyskusji i potrzeby reform polityki społecznej wzrastającej zbiorowości seniorów. Zwiększeniu obszaru przestrzeni życiowej i jakości społeczno-emocjonalnej funkcjonowania osób w podeszłym wieku mogą służyć rzeczywiste, a nie pozorne, działania polityki rządowej oraz podmiotów regionalnych i lokalnych, działających dla seniorów, wypełniając zadania optymalizujące pomyślność starzejącego się społeczeństwa.